

Történelem – generációk – technológia

Régen a nemzedékeket a történelmi események mentén különböztették meg. Az első világháborút megjárt „doberdósok” fiaiból lett a Donnál szétvert II. Magyar Hadsereg, az én korosztályom apáinak nemzedéke. A Horthy-korszak későbbi szülöttei adták a fényes szelek és a kommunista átalakulás lelkes fiatalságát. A Rákosi-évek szigorú abortusztilalma és a gyermektelenségi adó eredményezte a népes Ratkó-generációt. 1956 forradalmi ifjúságának nemzedékéből 200 ezren kivándoroltak – ők voltak az emigrációban az ötvenhatosok. Amikor később már útlevéllal lehetett Nyugatra menni, sokan maradtak kint, disszidáltak. Amikor pedig a kimenekültek és disszidensek hazajöhettek, és összemérhették életük eredményeit az itthon-maradottakéval, ők lettek András Ferenc filmjének „nagy generációja”. Nyugaton ekkortájt a 68-asok, a hippik, majd a beat-nemzedék alkottak külön generációt.

Akik a '60-as, '70-es évek fordulóján voltak fiatalok, azok életére az „új gazdasági mechanizmus” és a prágai tavasz gyakorolt döntő hatást. A legutolsó nagy történelmi fordulat a kelet-európai rendszerváltások időszaka volt. Az azt előmozdító lakitelki reform-értelmisség még egységes volt. Az akkor születettek pedig már harmincas éveikben járnak, és a kommunizmus-szocializmus számukra csak történelem.

A generációkat megkülönböztethetjük annak alapján, hogy milyen hatásoknak voltak kitéve gyermekkorukban, eszmélésük és fiatalságuk során, vagy felnőttként milyen nyomot hagytak a társadalomban, a történelemben. Az információtechnológia, a digitális technikák megjelenése óta ez lett a generációk „képzésének” fő kritériuma: melyik korosztály, mikor lép be a technikák használatába, hol tart akkor az IT permanens forradalma és hogy tölti az ki és változtatja meg az adott generáció életét.

Steigervald Krisztián „Generációk harca” c. 2020-ban megjelent könyve hat, még élő generációt mutat be: a háború idején, vagy az előtt született veteránok, az 1946-64 között született „baby-boomerek”, majd pedig az informatika korának szülöttei: az 1965-79-es X generáció, az 1980-94-es Y generáció, az 1995-2009-es Z és a 2010 utáni alfa. Ez a szokásos nyugati kategorizálás átvétele, ami az X generációtól kezdve ránk is érvényes, de a „baby-boomer-ség” nagyon nem illik ránk. Hiszen – mint korábban felsoroltam, és tudjuk is –, a háború utáni két évtized nálunk rendkívül változatos volt, és így más-más generációkat szült: más volt a népfront-korszak, majd a kommunista diktatúra 1948-tól 1956-ig, más a forradalom és leverése, 1963-68 között konszolidáció ment végbe, attól kezdve pedig a Kádár-korszak három évtizedes, fogyasztás-orientált piaci szocializmusát éltük meg. Ennélfogva a háború utáni két évtizedben született „baby-boomerek” közös jellegzetességeiről beszélni megalapozatlan dolog.

A veteránok (melyekhez magam is tartozom) abból a szempontból érdekesek, hogy ők még a hagyományos értékrendet és családi modellt közvetítik. Utánuk következik tehát a nyugati mintára megalkotott baby-boomerek korosztálya, majd az 1975 után születettek generációs csoportosítása, mely az információtechnológia fejlődéséhez és használatához fűződik. A fontosabb generációs jellegzetességeket Steigervald Krisztián a következő szempontok szerint írja le: mi volt az alapélményük, mi a generáció legfontosabb sajátossága, mi az uralkodó technológia, milyen kommunikációs módokat, csatornákat és médiumokat használnak és hogyan viszonyulnak a stabilitáshoz és a hagyományhoz.

A **veteránok** alapélménye a veszteség, hiány, bizonytalanság. Fő generációs sajátosságuk a „spájzolás”. Ők még az analóg világ szülöttei, kommunikációjuk színtere a család és a munka, kommunikációs eszközeik az újság, könyv, rádió, tv. Életüket a családi rituálék, a Kossuth rádió; a hagyományok feltétlen tisztelete határozta meg.

A **baby-boomereket** – a háború utáni húsz évben születettek generációját – Steigervald Krisztián önző hősöknek, hajtóknak, gürizőknek nevezi, akik számára kitért a világ; az életet nem túlélni, hanem megélni akarják. Ők az utolsó, hierachiában gondolkodó generáció, az analóg ipari forradalom hasznélvezői (melynek termékei a tv, mosógép, hűtő, porszívó, autó). Az ő életük fő színtere is a család és a munka, a használt médiumok kiegészülnek a nagyszámú tv-csatornával, szorongás, feszültség, bizonytalanság jellemzi őket.

A veteránok és a baby-boomerek jellemzéséből tehát *kimaradt a történelem*, a rájuk alkalmazott kritériumok felszínesek, másodlagosak. Kimaradt, hogy ők voltak az úttörők és a KISz-esek, hogy életük megrázó élménye volt 56, hogy az 1990-ig tartó szocialista rendszert ők építették, ők működtették ezt az országot, ők törődtek bele a Kádár-rendszerbe, de ők voltak a jól működő tézesek, a legvidámabb barakk és a gulyáskommunizmus országának polgárai (jobban mondva elvtársai) is. Kimaradt a hétfégi telek, a nejlon ing, a „Lengyelbe”-járás, a lengyel piac, majd a '70-es évektől megnyíló nyugati határok.

Az 1965-79 között született **mai 40-50-esek** az első, információs technológia által formált, vezérelt generáció, az **X-ek**. A kvarcóra, hifi-torony, magnó-kazetta, videó-kazetta, majd a digitális világ új eszközeinek generációja. Ők a rendszerváltással léptek be a munkaerőpiacra, a szerző „sikerre ítéteknek” nevezi őket: maximalisták a munkában, magukra húzzák a feladatokat. Ekkor jelent meg az internet. Ekkor recscentek meg a felnőttorientált társadalom alapjai; elkezdődik a kortárs-orientált társadalom megalapozása; a családi közösséget felülírták a fogasztói társadalom elvárásai.

A **mai harmincasok**, az 1980-1994 között születettek a mai **Y generáció**. Az ő életük kereteit már az információtechnológia korszakos eszközei szabják meg: a Walkman (1979), a Commodore 64 (1982), a Windows (1985), a digitális fényképezőgépek (1988), a digitális mobiltelefon (1992), majd a web (1993). A Walkman lehetővé tette az egyéni zenehallgatást, a digitális fényképezőgép a szelfizést. Steingervald az első individualista nemzedéknek nevezi őket. Élményorientáltakká váltak; még az offline világban születtek, de belenőttek a digitális világba. Ők az első olyan nemzedék, amely magáévá tette a világhálót. És történelmi változás történt: *megfordult a tudás átadásának iránya; eltűnt az életkor tisztelete; ők az első kortársorientált generáció*.

A **mai 10-20 évesek a Z-k**. Ekkorra teljesedett ki a digitális világ arzenálja: Google (1998), okostelefon (Nokia 2001), tablet (2001), Facebook (2004), You-Tube (2006). Beleszülettek az internetes világba; tudatában vannak, hogy a világ összes tudását bármikor előhívhatják – ez meghatározza a tanuláshoz való viszonyukat, az oktatási rendszernek pedig igen sürgősen ehhez az új világhoz kellene alkalmazkodnia. Élmény-társadalomban nőnek fel, kommunikációs színterük a mikroplatformokvilága. Nem telefonálnak, hanem üzeneteket küldenek; az ügyintézés online végzik. A kereskedelemben nem ügyfeleknek tekintik magukat, hanem tudatos felhasználóknak. Ők már nem híreket, hanem véleményt olvasnak.

A **2010 után született alfák** gyerekeink, unokáink. Az ugyanabban az évben megjelent iPad-ekkel a hónap alatt élük világukat. Nem igénylik az esti mesét, inkább ők keresnek maguknak valamit a tableten. A virtuális világokban lejátszódó internetes játékok a fő szórakozásuk:

ölükben switch-csel, fejükön fülhallgatóval nézik a képernyőt. Hol magukban, hol a szomszédban lakó, és ott is tartózkodó barátukkal vagy barátaikkal játszanak, de a játszótárs lehet alkalmi ismeretlen is, és lakhat a glóbusz bármely pontján. Ha összegyűlnek, nem csak fizikailag rúgják a labdát. Beülnek a képernyő elé, választanak maguknak egy kedvenc focistát, csapatot formálnak és a virtuális figurákkal virtuális meccseket játszanak le. Már nem csak a nagyszülőnek segítenek, ha valami nem stimmel a számítógéppel, de szüleik is hozzájuk fordulnak. A laptopok, tabletek és okostelefonok gyártói már jó ideje óvodás-korúakkal kísérletezik ki, hogy hogyan működjön az eszköz, milyen legyen a lapváltás, funkcióváltás, csúsztatás.

A digitális eszközök közül különösen a korszakunkat meghatározó **smartphone** gyerekekre, fiatalokra gyakorolt **hatását** tekintik igen sokan károsnak. Jean M. Twenge amerikai pszichológusnő 2017-ben megjelent, *iGen* című könyve szerint a mai 18 évesek úgy viselkednek, mint korábban a 15 évesek, a 13 évesek pedig mint a 10 esztendősek – azaz az okostelefon hátráltatja felnőtté válásukat. Kevesebbet mennek el otthonról a szüleik nélkül, kevesebb alkoholt isznak, a szexuális életük is kevésbé viharos, és később kezdődik. Depressziósak, magányosak, szorongóbbak, mint a korábbi fiatalok, és ennek a smartphone az oka. Úgy tűnik, hogy ezt az eszközt már szinte pszichózis övezi, mely hasonló, mint ami korábban a tévénézés körül alakult ki. De kiderült, hogy mindezek a tulajdonságok pl. a német fiatalokat is jellemzik. Az okostelefon „kiküszöböli” a közvetlen személyes kapcsolatokat, magányossá tesz. A fiatalok és a fiatal felnőttek lelki problémái statisztikailag kimutathatóan a 2010-2015 körül években váltak gyakoribbakká, ami egybeesett az okostelefonok akkori ugrásszerű elterjedésével.

Az internethasználat korlátozására két markáns irányzat alakult ki. A francia nemzetgyűlés 2018-ban a 15 év alatti fiatalok számára betiltotta minden olyan eszköz iskolai használatát, melyen az internet elérhető. A németeknél ezt a kérdést differenciáltabban, és talán okosabban kezelik. Egyes iskolákban a tanulók a szünetekben a „Handy”-t nem használhatják, ezzel szemben a tanórák az internethasználatra épülnek.

Nyugaton az ezredforduló környékén születettek **millenniumi nemzedékéről** beszélnek, akik a történelem mindeddig legképzettebb generációja. Attól függően, hogy a világ mely részén, milyen fejlettségű országokban élnek, helyzetük nagyban eltér. A kor a millenniumi nemzedék elitjének határozottan kedvez. Ők a többnyelvű, globálisan gondolkodó digitális bennszülöttek. A facebookos Zuckerberg, a google-s Sergey Brin és Larry Page, az instagrammos Kevin Systrom már azelőtt megváltoztatták a világot, még mielőtt a harmincas éveikbe léptek. A világgazdasági folyamatok nem csupán nekik kedveznek, azokat ők alakítják. A digitális startupok világában egy jó ötlet gazdája sokkal hamarabb lesz milliomos, mint annak idején a Rockefellerok és Carnegie-k.

A generációk egyik legfontosabb jellemzője **reprodukciós hajlamuk**, gyermekvállalási kedvük. (Steingervald Krisztián erről egy szót sem ejt.) A globális termékenységi mutató nem csak a fejlett térségekben, a fejlődőkben is mindenhol csökken – fekete-Afrikát leszámítva. Ez megváltoztatja az intergenerációs transfereket. A történelem során mindig az idősek támogatták a fiatalokat. A családon belül ez most is így van. A gazdag országok költségvetése azonban az előregedés következtében már többet költ az idősek nyugdíjára és egészségi ellátására, mint a fiatalok oktatására. Ezt a költségvetés hitelből fedezi, az eladósodás pedig majdan a fiatalok nyakába zúdul. Ez nálunk is így van.

Alapvető szempont a generációk **politikai, közéleti aktivitása** is, melyet a *Generációk harca* könyv szintén nem vizsgálta. Világtendencia, hogy a fiatalok kevésbé vesznek részt a politikában, nem bíznak a politikai pártokban. Nálunk a 25 év alattiaknak csak a fele megy el szavazni, de a hajlandóság a politikai részvételre az életkor emelkedésével nő. Közben egyes szegény országok munkanélküli fiataljai hivatásos gyilkosnak állnak (lásd Iszlám Állam, Boko Haram), a gazdag országokban beletörődnek sorsukba, mely gyakran tartós munkanélküliséget jelent. Pedig korábban a fiatal nemzedékek kikövetelték maguknak a jövőt. Most mintha félnének tőle. Lehet, hogy érzik, ez már nem az ő világuk lesz? A fiatalok elitje még kihasználja majd az információtechnológián és DNS-manipuláción alapuló hallatlanul nagy lehetőségeket, de a többség helyébe szoftverek, algoritmusok és robotok lépnek. A múlt század utolsó három évtizedében élő generációk létrehozták az információtechnológia bámulatos eszközeit. De lehet, hogy e digitális eszközök és rendszerek, platformok dehumanizálják életünket, életkörülményeinket, és végül inkább ártanak nekünk, semmint hogy hasznunkra válnának?

Bp, 2022. június 23.

Kiss Károly
közgazdász, társadalomkutató

Felhasznált irodalom, források:

Steigervald Krisztián: *Generációk harca. Hogyan értsük meg egymást?* Partvonal Kiadó, 2020.

Der Spiegel 41/2018: Fest im Griff. Laura Backes et al.

Kiss Károly: *A millenniumi nemzedék; Smartphone mánia. Megjelent a Ki akar itt Superman lenni?* c. kötetben. L'Harmattan, 2019.

Twenge, Jean M.: *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy and Completely Unprepared for Adulthood*, 2017, Amazon. (magyarul: *iGeneráció*, Édesvíz Kiadó)

Melléklet!

Hat nemzedék (*Steigervald Krisztián szakaszolása és szempontjai*)

	veteránok 1945 előtt születtek	baby boomerek 1946 – 1964 között	X 1965 – 1979 között	Y 1980 – 1994 között	Z 1995 – 2009 között	alfa 2010 után születtek
mai koruk	kihalóban	60 – 70 évesek	40-50-esek	harmincasok	10-20 évesek	gyerekek
technológia	analóg világ	analóg ipari forradalom (tv, mosógép, hűtő, porszívó, autó)	kvarcóra, hifi-torony, magnó-kazetta, videó-kazetta, a digitális világ új eszközei	Walkman (1979), Commodore 64 (1982), Windows (1985), digitális kamerák (1988), digitális mobiltelefon (1992), web (1993)	Google (1998), okostelefon (Nokia 2001), tablet (2001), Facebook (2004), You-Tube (2006)	iPad (2010)
1. megnevezésük	a vissza- emlékezők	önző hősök, hajtók, gürizők	sikerre ítélték	az első individualista nemzedék	a meg nem értett generáció	kitörték a négy fal közül
2. alapélmény	veszteség, hiány, bizonytalanság	kitágult a világ; az életet nem túlélni, hanem megélni kell	bizonytalanság; az első magára hagyott generáció, kulcsos generáció	a miattuk való aggodás	élmény- társadalomban nőnek fel	
2. fő generációs sajátosság	spájzolás	az utolsó, hierachiában gondolkodó generáció	maximalista a munkában, magára húzza a feladatokat; a rendszer váltással léptek be a munkaerőpiacra	élményorientáltakká váltak; énközpontúság: egyéni zenehallgatás, szelfi	mikroplatformok; öntudatos felhasználók	
3. technológiai meghatározottság	az analóg világ gyermekei	az analóg ipari forradalom hasznélvezői	az első technológia- vezérelt generáció	még az offline világban születtek, de belenőttek a digitális világba	beleszülettek az internetes világba; a világ összes tudását bármikor előhívhat-	-ják

	veteránok 1945 előtt születtek	baby boomerek 1946 – 1964 között	X 1965 – 1979 között	Y 1980 – 1994 között	Z 1995 – 2009 között	alfa 2010 után születtek
mai koruk	kihalóban	60 – 70 évesek	40-50-esek	harmincasok	10-20 évesek	gyerekek
technológia	analóg világ	analóg ipari forradalom (tv, mosógép, hűtő, porszívó, autó)	kvarcóra, hifi-torony, magnókazetta, videokazetta, a digitális világ új eszközei	Walkman (1979), Commodore 64 (1982) digitális kamerák (1988), Windows (1985) digitális mobiltelefon (1992), web (1993)	Google (1998), okostelefon (Nokia 2001), tablet (2001), Facebook (2004), You-Tube (2006)	iPad (2010)
4. kommunikációs platformok (egyre csökken az élőszo jelentősége)	a család és a munka	a család és a munka	család, munka, barátság, network	család, munka, barátság, network, internet	rengeteg mikroplatform, baráti körök; nem telefonálnak, hanem üzeneket küldenek; online ügyintézés	
5. média	könyv, újság, rádió, tv	könyv, újság, rádió, sok tv-csatorna	könyv, újság, sok tv-csatorna, internet	az első olyan nemzedék, amely magáévá tette a világhálót	internet; nem híreket, hanem véleményt olvasnak	
6. stabilitás, hagyomány	családi rituálé, hagyomány, Kossuth rádió; a hagyományok feltétlen tisztelete	szorongás, feszültség, bizonytalanság	megreccsennek a felnőttorientált társadalom alapjai; elkezdődik a kortárs-orientált társadalom megalapozása; a családi közöséget felülírták a fogyasztói társadalom elvárásai	megfordult a tudás átadásának iránya; eltűnt az életkor tisztelete; az első kortársorientált generáció		